

Fondue, jass e democrazia directa

Tradiziuns vivas en Svizra che fan part da l'identitad naziunala

■ Il portal «Tradiziuns vivas» da l'Uffizi federal da cultura preschenta il patrimoni cultural immaterial da la Svizra. Las singulas tradiziuns vegnan preschentadas en lur context chantunal u regional e resplendan en lur summa la diversitad culturala che furma ina da las caracteristicas dal pajais. Ma tge patrimoni cultural immaterial vala sco «tipic svizzer»? Chatta preschenta ils cuntregns principals dal portal che na cumparan betg be en in u en be paucs chantuns, mabain ch'èn colliads – saja quai da vegl ennà u entras «invenziun da tradiziun» (Eric Hobsbawm) – cun l'identitad naziunala.

La festa d'Unspunnen

La festa d'Unspunnen ad Interlaken è ina festa da costumes e da pastiglia, concepida da las grondas uniuns d'usits da la Svizra, da la Federaziun svizra da costumes, da l'Associaziun federala da lutga svizra, da l'Associaziun svizra da jodlar e da l'Associaziun svizra da la musica populara. Ensem cun lur associaziuns affiliadas dal chantun Berna preschentan ellas il stuschar crappa, il lutgar, il sun da tibas, musica populara, sauts da costumes, chanzuns da jodel e jodels natirals. Il cortegi l'avantmezdi da la dumengia da la festa è ina spezia da «parada da la cultura populara svizra».

Dapi l'onn 1946 ha lieu questa festa regularmain en in ritm da circa mintga 12 onns. La tradiziun va però enavos al cumenzament dal 19avel tschientaner. Las emprimas duas festas d'Unspunnen èn vegnidas iniziadas ils onns 1805 e 1808 da quatter patrizians da la citad da Berna sco festa svizra da pastiglia per surmuntar las differenzas tranter citad e champagna en l'era da la helvetica. Ultra da quai valan questas festas sco inizialisaziun per il turissem modern en la Surselva Bernaisa, per la reanimaziun da la tiba e per l'interess creschent vi da las chanzuns popularas. Fin oz ha la festa d'Unspunnen ina gronda attraziun ed in'impurtanza simbolica speziala.

Lutgar

La lutga è ina furma svizra da duellar en il resgim, tar la quala umens e da nov er dunnas tiran en chautschas. Il visavi duai vegnir sfurzà per terra tras moviments dal corp e da las chommas. Ils lutgaders piglian in l'auter per la tschinta da las fermas chautschas curtas suren – las chautschas da lutgar fatgas da taila da glin – e na laschan betg luc fin a la decisiun. Tgi che tutga il terren cun las spatlas u cun il dies, giascha plat ed ha pers. Ils megliers lutgaders vegnan numnads ils nauschs («Bösen»). Els sa scuntran dentant cun grond respect vicendaivel. Ina lutga vegn introducida e terminada cun dar il maun. Tgi che gudogna, sto scurlattar il resgim dal dies dal lutgader perdent.

En il decurs dals onns è il lutgar, oriundamain in giu senza reglias dals signuns e dals pasturs, arrivà sur il movimnt da gymnastica en ils territoris urbans. Il lutgar è daventà in sport naziunal popular e fitg derasà. Las lutgas d'alp localas èn sa svilupadas sur decennis ad occurrenz da grond'impurtanza.

Hornussen

Il hornussen vala sco ina da las trais disciplinas da sport naziunals tradiziunals da la Svizra. Ozendi vegni giugà uschia ch'il battider spedescha il «nouss» (er numnà «hornuss») cun il fist elastic davent dal chavallut en direzziun dal «ries» (vul dir dal champ da l'adversari). Là emprovan ils tschiffaders da la squadra adversaria da retnair il «nouss» uschè baud sco pussaivel, avant che quel tutga il plau, e quai cun tegnair sidretg las schlondas u cun bittar ad aut quellas.

Tiba, jass, fondue e lutgar, – tradiziuns vivas che fan part da la cultura naziunala.

FOTOS: PD

La furma giugada actualmain deriva probablmain da l'Emmental (emprima menziun l'onn 1625). En ses roman «Uli der Knecht» ha Jeremias Gotthelf descrit detagliadamain il hornussen e si' impurtanza per la vita purila. L'onn 1902 è vegnida fundada a Burgdorf la Federaziun federala da hornussen. Entant dumbra quella radund 190 societads registradas.

Il hornussen vegn giugà principalmain en ils chantuns dal Mittelland Berna, Soloturn ed Argovia. Gieus sumegliants eran dentant derasads en tut il territori alpin. Fin l'onn 1945 vegniva giugà il «Gilihüsine» a Betten (chantun Vallais), fin oz exista anc il «Hürna» a Furna (chantun Grischun).

Tiba e tiba plegada

La tiba vala sco instrument naziunal da la Svizra e sco simbol da l'agricultura da latg. Sia furma deriva d'in pign ch'è creschì sin ina spunda e ch'è perquai tort. Oz taglian ins tocs da lains collads. Alura fan ins permez ils tocs nunelavurads, stgavorgia las mesadads, als metta puspè ensem ed enzuglia il bischen. In buchin da lain permetta da producir meglier tuns natirals. Tranter quests tuns tuna il «fa» da la tiba, in trantertun fisical, sco «fauss». La tiba e la tiba plegada sco ina trumbetta ch'è tipica per la Svizra Centrala resunan cun in tun chaud commovent.

La tiba è derasada en tut la Svizra. Ella vegn sunada dad amatur, persuls, en dus, en trais, en quatter u en in chor sco er da musicistas e da musicists professiunals per accompagnar in orchester sinfonic u l'orgla da baselgia. Sunà vegn musica populara, jazz, rock, musica populara experimental u tuns natirals. Dapi l'onn 1910 vegn la tradiziun da tibar promovida cun curs da l'Uniun federala da jodladers.

Il jodel

Il jodel è ina maniera da chantar senza text e senza plets che consista en in pasadi senza transiziun da la vusch natirala al falset e viceversa. Il jodel sa basa sin combinaziuns da vocals e consonants senza significaziun. Ils stils dal jodel cumpiglian in grond spectrum sonor che tanscha da chant cultivà da gener quasi classic fin a cloms arcaics.

En Svizra vegnan differenziads il jodel natiral ed il jodel chantà. Ils jodels natirals consistan da melodias senza text caracteristicas per mintga regiun. Il jodel chantà consista da strofas chantadas e d'in refrain jodlà. Las collecziuns da jodel chantà represchentan ina gronda multifariadad da cumposiziuns che varieschan tenor melodias, cuntregns, stils, armonias e ritmus. Quests dus tips da jodel vegnan interpretads da furmaziuns che chantan tant a capella sco er accompagnadas d'instruments.

Il jodel è ina pratica fitg derasada en Svizra che vala sco furma musicala caracteristica ed è fitg populara fin oz. La tecnica dal jodlar vegn trasmessa en divers contexts: en famiglia, en societads e tranter chantadurs e chantadurs.

La stagiun d'alp en Svizra

Il term «stagiun d'alp» sa referescha a la lavur dals allevaturs da muvel investida durant ils mais da stad sin las alps per nizegiar cun lur scossas las pastgiras da muntogna. Questa lavur cumpiglia ina fitg gronda paletta da praticas, las principalas tranter quellas èn il pertgirar muvel, la tgrira da la prada e la produziun da chaschiel d'alp.

Independentamain sche la chargiada d'alp vegn fatga da maniera tradiziunala u motorisada, premetta ella mintga giada ina analisa specifica da la qualitat da l'erva sin ils auts e da las cundiziuns meteorologicas. Il transferimnt da las scossas d'ina alp a l'autra durant la stagiun e la data da la stargiada d'alp dependan da las medemas observaziuns. Malgrà la mecanisaziun creschenta da l'agricultura dovran ils allevaturs fin oz numerusas tecnicas artisanalas en lur mintgadi. La savida specifica davart la natira e l'ambient vegn trasmessa durant mintga stagiun d'alp. Las chargiadas e stargiadas d'alp èn er in simbol per la stretga relaziun da la Svizra cun sias tradiziuns e vegnan per part nizegiadas en quest senn er per il turissem, mintgatant da maniera folcloristica.

En tut las regiuns svizas nua che vegn allevà muvel è la stagiun d'alp caracterisada da diversas tradiziuns e praticas che suondan in chalender specific (far fain selvadi, trair la sort per las alps, cumbats da vatgas, chargiadas d'alp, clom d'ave-maria, cloms d'uraziun, fieras d'alp, festas per chargiadas e stargiadas d'alp etc.).

Mitus da la liberaziun

Il raquint cumplessiv da las accziuns da liberaziun en Svizra Centrala sa manifestescha per l'emprima giada en il Cudesch alv da Sarnen che datescha dal 1470. L'istoriografia naziunala dal 19avel e 20avel tschientaner n'ha betg mo procurà per la popularisaziun da questa tradiziun en tut il pajais, mabain er per sia forza emozionala ed intellectuala.

En il decurs dals ultims 50 onns è la mitologia da la liberaziun ida en decadenza. Istorichers spezialisads èn oz perina che las numerusas alianzas ch'èn vegnidas fatgas en il 13avel tschientaner en la Svizra Centrala avevan cunzunt la finamira da mantegnair la pasch e betg da cuntanscher la libertad. Tuttina è l'idea dals cumbats eroics per la liberaziun restada francada en la memoria collectiva. Ed er sche la tradiziun dals mitus ha lieu

en scola mo pli per part en congual cun pli baud, sa mantegna en l'identitad politica e culturala l'idea che l'amur per la libertad, la voluntad d'indipendenza e da la prontadad da sa defender sajan elements caracteristics da lur esser ed er che questas caracteristicas sajan preschentas e cumprovadas istoricamain.

Senza dubi han questas ideas puspè stgaffi novas realitads. Fin oz vegnan per exempel celebradas tradiziuns fitg popularas per rinforzar questas ideas sco commemoraziuns da battaglia (Morgarten, Sempach) u tirs champesters istorics.

Cultura da consens e democrazia directa

La convivenza da la societad ed il funcziunament da las instituziuns politicas fissan nunimaginablas en Svizra senza la cultura da consens. Davart tut las dumondas da l'avegnir e las midadas en il pajais na duain betg pudair decider e discutir mo las maioritads, mabain er las minoritads. Mintgina e mintgin dastga far valair si'opiniun. Per arrivar a decisziuns politicas dovri perquai savens discurs preliminar, rundas da barat, consultaziuns, debattas parlamentaras e las pussaivladads democraticas da cundecisiun. Perfin la regenza è suttamessa a quest princip omnipreschent: Las commembars ed ils commembars da la regenza duain chattar soluziuns ch'èn il resultat d'in consens e che vegnan defendidas da tuts ensem sco decisziuns dal gremi collegial.

Il princip da la «concordanza» n'è dentant betg fixà explicitamain en la Constituziun federala e mintgatant sa perdan ils confederads er en dialogs cumbattiv pauc efficacis. La grond'impurtanza ch'ins attribuescha a la cultura da consens deriva er propi dal fatg, ch'i regna savens in dissens general en Svizra. L'egalitad dals commembars da la regenza, il dretg electoral tenor il princip da proporz, il federalissem che vegn numnà er «spiert chantunalist» ed er la diversitad linguistica, regionala ed economica da la societad promovon ina multifariadad d'opiniuns e posiziuns. Quai po mintgatant bloccar il process da decisziuns, ma mintgatant pussibilescha la cultura da consens er resultats unics ed incumparabels.

Jass

Il jass è fitg popular en Svizra e vala sco giu da chartas naziunal. En las nundumbraivlas uras da giu d'ina lunga tradiziun èn las chartas da jass daventadas in simbol per il star patgific en cumpagnia: saja quai a la maisa radunda en la Crusch Alva, en la Curuna u en il Capricorn, saja quai a chasa en la stiva chauda, sch'i daratga e tempesta en il liber, u en il tren sco passatemp.

Dar jass unescha e divertescha. Il giu è fitg adattà sco divertiment, stgatscha il stress dal mintgadi e la lungurella. Il jass pretenda activitad dal tscharvè. La finamira da guadagnar ina partida na pon ins betg mo cuntanscher cun bunas chartas. Per in bun resultat dal giu è decisiv er ina buna concentrasiun ed exercizi. Impurtant èsi er d'observar precis e da registrar la gestica dals congugiaders, en spezial er dals adversaris. Dar jass scolescha la percepziun cumplexa e permetta da chapir, gea schizunt da s'identifgar cun il visavi. Il jass è derasà fin en las valladas las pli perifericas e vegn giugà en differentas furmas da vegl e giuven, dad umens, dunnas ed uffants.

Fondue

Ins fa luentar dretg chaschiel svizzer en in «caquelon», metta quel sin in «rechaud» amez la maisa, metta tocs paun u tocs tartuffel sin ina furtgetta, bogna quels en la massa da chaschiel – uschia gjaudan ins ensem cun amis u cun la famiglia il fondue da chaschiel renumà che vala en Svizra sco past naziunal. En sia varianta moderna, che vala nunjustifitgadain sco invariabla, vegnan maschadads in cun l'auter trais products naziunals tipics, paun, vin e chaschiel. Quest past vala sco quintessenza da la simplicitad e da la champagna ed unescha en sai schizunt tschertas valurs democraticas da la Svizra: l'egalitad, il parter solidaric e l'enreschadetgna da las muntognas.

Il fondue è documentà dapi l'onn 1699, ed a partir dal 18avel tschientaner sa chatta ses recept per il solit en ils cudeschs da cuschnar. Ils utensils da cuschnar adattats tutgan dentant pir en il decurs dal 20avel tschientaner tar l'equipament da standard da la gronda part da las chasadas. En il fratemp è il fondue daventà in simbol da la Svizra turistica ed ins scuntra el tant en il chantun Friburg sco er en autras regiuns en differentas variaziuns. Tar ils tips da fondue ils pli enconuschents tutga il «moitié-moitié», ina maschada da chaschiel da Gruyère e da Vacherin friburgais, vin alv, vinars da tschareschas ed amet da tirc. In ulterior classicher è il fondue cun Vacherin friburgais che vala sco bain digeribel, che consista mo d'ina spezia da chaschiel e che survegn ina consistenza cremusa grazia a l'aggiunta d'in zic aua. Sch'ins ha ils utensils da cuschnar necessaris, èsi fitg simpel da far fondue – er sche restaurants spezialisads stattan fermamain attents da betg tradir lur recepts...

La preschentaaziun:
Dossier «Tradiziuns vivas en Svizra».

Dapli infurmaziuns:
chatta.ch/?hiid=2657
www.chatta.ch